

KORFA

N É P E S E D É S I H Í R L E V É L

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet kiadványa demográfiai kérdésekről

GYERMEKSZÜLETÉS UTÁNI ANYAI MUNKAVÁLLALÁS

BEVEZETÉS

A legtöbb európai országban számottevően nőtt a női munkavállalás mértéke az utóbbi évtizedekben, ám továbbra is erőteljesen hat rá a gyermekek száma és életkora, akárcsak az egyes országokra jellemző strukturális tényezők. Utóbbiak magukba foglalják a munkapiaci jellemzőket (foglalkoztatás, bérszínvonal stb.), a bölcsődei rendszert (elérhető férőhelyek száma), a részmunkaidős lehetőségeket, illetve a pénzbeli gyermekgondozási ellátások jellegét és mértékét (Bernhardt, 1993; Del Boca, 2002; Hantrais, 2004). Ugyanis mind eltérő politikákkal, mind eltérő mértékben támogatják a kisgyermekes anyák munkapiaci részvételét, ezáltal a jóléti rendszerek is más-más képet mutatnak.

A magyar közvélemény hagyományosan támogató politikaként tekint a „gyes-gyed” rendszerre, mely hosszan tartó otthoni gyermekgondozást tesz lehetővé a kisgyermekes anyák számára¹. Ugyanakkor a kérdést munkapiaci szempontból vizsgálva egy másfajta kép is kirajzolódik. A gyermekgondozással kapcsolatos pénzügyi ellátások ugyanis azal, hogy támogatják az otthoni gyermekgondozást, gátolhatják az anyák munkapiaci részvételét, ami számos negatív következménnyel jár. A hosszantartó inaktivitásnak szerepe lehet a nők elleni diszkrimináció megvalósulásában a munkapiacra, hiszen növeli a munkáltatók költségét. A kiesett munkaerőt ugyanis pótolniuk kell, és kezelniük a bizonytalanságot azzal kapcsolatban, hogy ez mennyi időre szükséges. Amennyiben az otthoni gyermekgondozás idejére munkapiaci védelem jár, úgy az anya visszatérését bármikor lehetővé kell tenniük. Ezért a munkáltatók olyan munkaerőt preferálhatnak, akik nem részesülnek ezekben a kedvezményekben,

így félő, hogy hátrányosan kezelik a gyermekvállalási korban lévő nőket (Ruhm, 1998).

Emellett a bőkezű gyermeknevelési támogatások hatására gyakran egy másodlagos „védett” munkapiac jön létre az anyák számára, ahol gyermeknevelési feladataikat jobban össze tudják egyeztetni a munkájukkal. Ez leggyakrabban az állami szektorban valósul meg: az állam válik e csoport fő munkaadójává megkönnyítve a munkapiacra való visszatérést és a család és munka egyensúlyának fenntartását. Egy ilyen rendszerben a privát szektor ajtajai gyakran zárva vannak az anyák, sőt sok esetben a nők előtt is. Vagyis munkapiaci szegregáció alakul ki, és így a nők számára nehezen elérhetők egyes, elsősorban magas pozíciót jelentő munkakörök (Mandel and Semyonov, 2006). Mindez amellett, hogy összességében és hosszú távon lenyomja a nők bérét, könnyen konzerválja a hagyományos nemi szerepmegosztást és a háztartási feladatok egyenlőbb megosztása ellenében hat férfiak és nők között (Bianchi et al., 1999; Thévenon, 2011).

A hosszú, fizetett gyermekgondozási ellátásokra a fent leírt negatívumok miatt egyes elemzők a jóléti államok ellentmondásaként tekintenek (welfare paradox), szembeállítva ezeket a rövidebb otthon töltött időszakokkal, ami – bölcsődei férőhelyek megfelelő elérhetősége esetén – megkönnyíti a munkavállalást (Misra et al., 2011).

Számos kutatás kereste a választ arra a kérdésre, hogy mi a gyermeknevelési szabadságok ideális hossza munkaerőpiaci szempontból. Vagyis az, amely leginkább elősegíti az anyai foglalkoztatást és az egyenlő béreket. Egy 16 európai ország 1970 és 2010 közötti adatait elemző tanulmány arra jutott, hogy 20 és 30 hét otthon töltött idő után még nem

¹ Jogilag az apák is otthon maradhatnak, de ez kevésbé jellemző. 2014 óta fontos változás, hogy gyed mellett is lehet dolgozni. Elemzésünk az ez előtti időszakra vonatkozik.

csökken az anyák bére a korábbiakhoz képest. Hosszabb szabadság azonban már létrehozhatja a fent leírt foglalkoztatási szegregációt, mely minden nőt érint, ám a magas státuszban foglalkoztatottakra különösen hátrányosan hat (Akgunduz and Plantenga, 2013; Bianchi et al., 1999). Mindeközben fontos hangsúlyozni, hogy a hosszabb, otthoni gyermekgondozás előnyeit és hátrányait vizsgálva nem elég a munkapiaci tényezőkre koncentrálni, hanem figyelembe kell venni annak pozitív hatását a kisgyermek fejlődésére és a termékenységre is (Lalive and Zweimüller, 2009; Nandi et al., 2018).

MÓDSZERTAN ÉS ADATOK

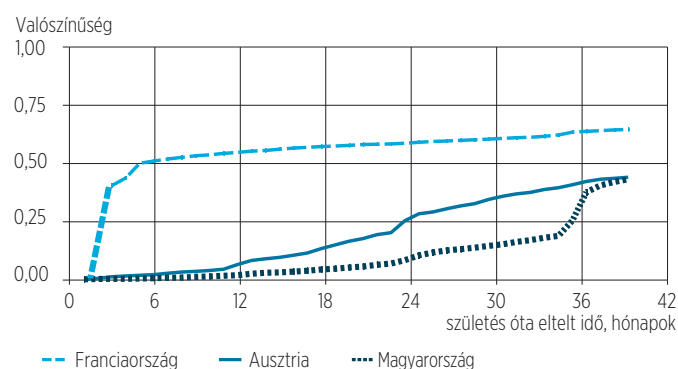
Egy nemrég megjelent tanulmányban azt elemeztük, hogy a gyermekszületés után mennyi idővel léptek be az anyák a munkapiacra Franciaországban és Magyarországon 1960 és 2008, illetve Ausztriában 1981 és 2012 között (Makay, 2023). Eseménytörténeti elemzés módszertanát felhasználva azt is vizsgáltuk, hogy az otthon töltött időre hogyan hatottak az egyes családtámogatási reformok és a rendszerváltás². Jelen írásban rövid nemzetközi összehasonlítás után a kutatás magyar eredményeiből mutatunk be néhányat.

Az elemzéshez a nemzetközi *Generations and Gender Survey* (GGS) adatait használtuk fel. Ez egy nagymintás, nemzetközi projekthez kapcsolódó adatfelvétel, mely Magyarországon az *Életünk fordulópontjai* címet kapta és mintegy 16 ezer válaszadó megkeresésével indult 2001-ben. A kérdőív kérdezés során retrospektív módon került összegyűjtésre a válaszadó munkapiaci története és gyermekeinek születési ideje; emellett számos háttérinformáció is begyűjtésre került a kérdezett társadalmi helyzetéről.

MAGYARORSZÁGON MARADNAK OTTHON LEGTOVÁBB AZ ANYÁK

Franciaországban a megfigyelt időszak alatt az anyák mintegy fele viszonylag gyorsan (a szülési szabadság lejártá után) vállalt munkát, míg a két másik országban erre később került sor (1. ábra). Mindkét közép-európai országban a gyermek egyéves koráig az anyák általában otthon maradtak, majd

1. ábra: Munkapiacra való belépés a gyermekszületés utáni 40 hónapban Ausztriában, Franciaországban és Magyarországon

Kumulált incidencia függvények. Forrás: saját számítás, Generations and Gender Survey.

Megfigyelt időszak: Ausztria: 1981–2012; Franciaország: 1960–2008; Magyarország: 1967–2008.

Ausztriában egyéves kor után elkezdődött a munkába állás, és a gyermek kétéves korában az osztrák anyák csaknem negyede dolgozott. Magyarországon a gyermek kétéves korában a nők mintegy 10 százaléka dolgozott, és ez az arány a gyermekek három éves korában érte el a 25 százalékot. A gyermek hároméves kora körül (a 35. és 38. hónap között) a nők mintegy negyede lépett be újonnan a munkapiacra. A megfigyelt időszak végén mind a magyar mind az osztrák anyák kevesebb mint fele dolgozott, míg a franciák esetében ez közel 70 százalék.

MUNKAPIACI BELÉPÉS AZ 1960-AS ÉVEKTŐL KÜLÖNBÖZŐ IDŐSZAKOKBAN MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a gyermekgondozási szabadságok és a hozzá kapcsolódó juttatások többször változtak az 1960-as évek óta. Lezajlott a rendszerváltás és a társadalom is nagymértékben átalakult. Láttuk, hogy nemzetközi összehasonlításban a magyar anyák viszonylag sokáig maradtak távol a munkapiactól a megfigyelt időszak alatt. Kutatásunk célja annak megállapítása, hogy a különböző időszakokban hogyan alakult az anyák aktivitása gyermekük születése után.

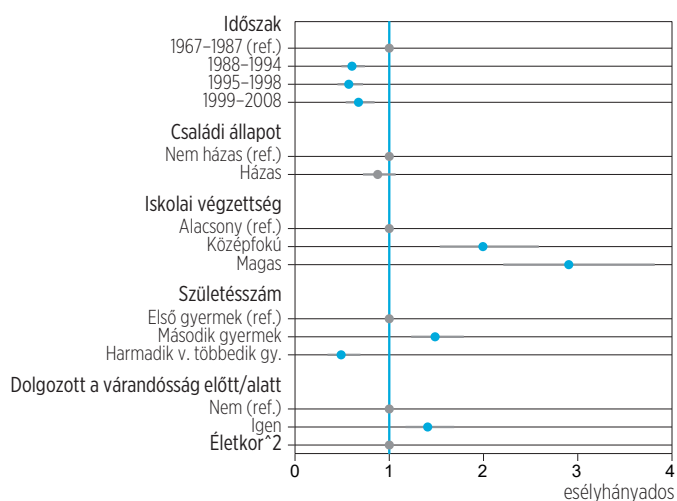
Négy periódust különítettünk el. Az első 1965–1987-ig tart, mely lényegében a szocialista évtizedeket fedi le, attól az időszaktól kezdve, hogy elérhetővé vált 1967-ben a gyes (gyermekgondozási segély), majd 1985-ben bevezetésre került a gyed (gyermekgondozási díj). Mindkét ellátást csak dolgozó anyák vehették igénybe, de a szocializmus alatti teljes foglalkoztatottság miatt lényegében az összes anya jogosultságot szerzett. A második periódus a rendszerváltás és a politikai-gazdasági átmenet éveit fedi le 1994-ig, amikor is a gyes és gyed érintetlen maradt miközben gazdasági válság, magas munkanélküliség és nagymértékű recesszió alakult ki. A harmadik időszak a Bokros-csomag éveit jelöli 1995 és 1998 között, amikor számos megszorítás mellett csökkentek a jóléti kiadások, és velük együtt a családtámogatási ellátások is. A gyes maximális hossza két évre korlátozódott és a jogosultságot a jövedelem alacsony szintjéhez kötötték. Ám 1998-ban a legtöbb megszorító intézkedés visszavonásra került és átalakult a gyermekgondozás rendszere: bevezetésre került a jelenlegi gyes, mely három évre és abban az esetben is jár, amennyiben az anya nem rendelkezett a szülés előtt munkaviszonnyal. Valamint továbbra is két évig járt a gyed, mely egy magasabb összegű jövedelem pótlékot jelentett a munkavállaló nők számára. Utolsó periódusunk 2008-ig tart, mely időszak során nem történt számottevő változás a gyermekgondozási rendszerben.

Az eredmények³ azt mutatják, hogy gyermekszületés után a rendszerváltás előtti évtizedekhez képest minden további periódusban később léptek be az anyák a munkapiacra (2. ábra). Az 1965–1987-es évekhez képest a rendszerváltás éveiben a gyermek születése utáni negyven hónapban 39%-kal csökkent a munkapiaci részvétel valószínűsége, és ez a különbség a későbbiekben is megmaradt (1999 és 2008

² A tanulmányban részletes módszertani leírás található, melyet itt nincs módunk kifejtetni.

között 35% volt a referenciaidőszakhoz képest). Megfigyelhető ugyanakkor, hogy időszaktól függetlenül nagyobb valószínűséggel vállaltak munkát a magas iskolai végzettségű anyák: az alacsony végzettségűekhez képest a középfokú végzettséggel rendelkezők munkapiaci szerepvállalása a duplája, míg a magas képzettségűeknek a triplája volt. A második gyermekszületés után viszont gyorsabb volt a munkapiacra történő belépés, mint az első gyermek után, míg a harmadik gyermek után pedig csökkent. Emögött az állhat, hogy a második gyermek jellemzően 2–4 évvel az első után születik, és az anyák gyakran két gyes időszakot töltöttek otthon. Kontrolláltunk egy már bekövetkezett várandósságra, ám elképzelhető, hogy azok az anyák is halogatták az első gyermek utáni munkába állást, akik még nem várandósok, de a közeljövőre tervezték a második gyermeket. Harmadik gyermek esetében a kép vegyesebb, egyrészt mert kevesebben vállaltak harmadik gyermeket, másrészt pedig mert a második és harmadik között gyakran több év telt el, mint az első kettő között. A várandósság alatti, gyermekszületés előtti munkavállalás valamelyest növelte a munkapiacra való belépés gyakoriságát.

2. ábra: A munkapiacra történő belépés esélyhányadosai és 95%-os konfidenciaintervallumai

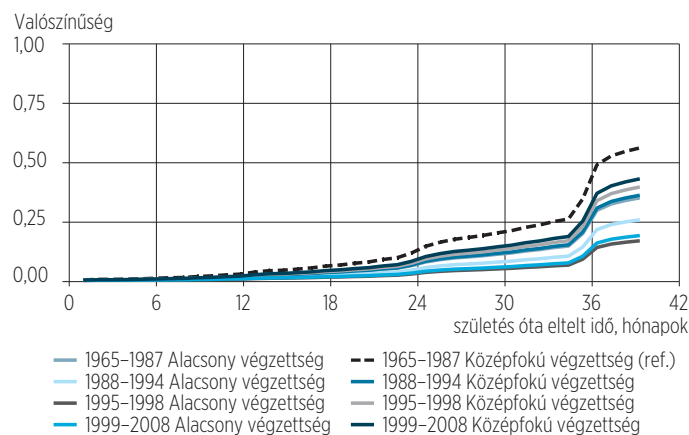
A kék⁴ jelölések szignifikáns eredményeket mutatnak ($p < 0.10$).

Forrás: saját számítások Generations and Gender Survey alapján.

A periódusok és a legmagasabb iskolai végzettség közötti interakció szintén azt mutatja, hogy a végzettség számottevően befolyásolja a munkapiacra való belépést, hiszen az alacsonyabb végzettségű csoportokon belül nagymértékben csökkent a munkapiacra való visszatérés a rendszerváltás előtti évekhez képest. A középfokú végzettségű nők esetében a rendszerváltás éve alatt (1988–1994) volt a legnehezebb a munkapiacra való belépés, melynek mértéke 46 százalékkal csökkent az 1965–1987-ig tartó időszakhoz képest. Ezután enyhe növekedés figyelhető meg, de semelyik későbbi periódusban sem éri el a szocialista időszak alatti mértékét. A még alacsonyabb végzettségű nők esetében mind a rendszerváltás, mind pedig az 1995–1998-ig tartó megszorító időszak negatívan hatott a munkapiaci részvé-

telre, és az utóbbi időszakban volt a legalacsonyabb a belépési rátájuk. A magas végzettségű nők körében nincs szignifikáns eltérés a szocializmus időszakához képest.

3. ábra: A munkapiacra történő belépés legmagasabb iskolai végzettség és időszakok szerint

Versengő-kockázat regresszió a munkapiacra történő belépésre gyermekszületés után legmagasabb iskolai végzettség és periódusok szerint. Az interakciók kumulatív incidenciáit (subhazard ratios). Csak a szignifikáns eredmények kerültek bemutatásra.

Forrás: saját számítás, Generations and Gender Survey.

KÖVETKEZTETÉSEK

A vizsgált időszak alatt a magyar anyukák gyermekük születése után a francia és osztrák anyáknál lassabban léptek be a munkapiacra. Magyarországon a rendszerváltás után még inkább kitolódott a nők munkába állása. Ez főként a középfokú és ennél alacsonyabb végzettségű nők esetében figyelhető meg annak ellenére, hogy ekkor a családtámogatási rendszer változatlan maradt. A negatív gazdasági- és munkapiaci helyzet látványosan növelte az otthon töltött időt, mely azóta is (a megfigyelt 2008-as évig) viszonylag hosszú egy-egy gyermek születése után annak ellenére, hogy a rendszerváltás időszakához képest kedvezőbb gazdasági körülmények alakultak ki az 1990-es évek végétől.

Ennek egyik lehetséges magyarázata a viszonylag hagyományos nemi szerepekben keresendő. Az otthoni gyermekgondozásra erőteljesen hatnak ugyanis a kisgyermekes gondozásával kapcsolatos társadalmi értékek. Magyarországon 2016-ban a 18–50 év közötti nők és férfiak alig 25%-a számára volt elfogadható, hogy az anya a gyermek három éves kora előtt munkát vállaljon és ennek megfelelően alakult a valóságban is az anyák munkavállalása. A kép az utóbbi években sem változott számottevően.

Mindez erőteljesen kihat a munkapiacra, hiszen a nők többségben vannak a rosszabbul fizetett közszférában, alulreprezentáltak a versenyszférában és a magasabb munkapozíciókban (Koncz, 2004). Fontos lenne e két tényező ok-okozati összefüggését vizsgálni, valamint arra vonatkozóan is kutatást indítani, hogy a nők hosszan tartó kilépése a munkapiacról mennyiben magyarázható a munkapiac jellegével, és hogy a munkapiac ezen jellegzetességei hogyan hatnak a magasabb pozícióban dolgozó nők gyermekvállalására.

³ Versengő-kockázati modellek eredményét mutatjuk be, melyekben a függő változó a visszatérés „intenzitása” vagy aránya (hazard rate), miközben számos háttérváltozót kontroll alatt tartunk.

REFERENCIÁK

- Akgunduz, Y. E. and Plantenga, J. (2013). Labour market effects of parental leave in Europe. *Cambridge Journal of Economics*, 37(4), 845–862. <https://doi.org/10.1093/cje/bes052>
- Bernhardt, E. M. (1993). Fertility and Employment. *European Sociological Review*, 9(1), 25–42. JSTOR.
- Bianchi, S. M., Casper, L. M. and Peltola, P. K. (1999). A cross-national look at married women's earnings dependency. *Gender Issues*, 17(3), 3–33. <https://doi.org/10.1007/s12147-999-0001-0>
- Del Boca, D. (2002). The effect of child care and part time opportunities on participation and fertility decisions in Italy. *Journal of Population Economics*, 15(3), 549–573. <https://doi.org/10.1007/s001480100089>
- Hantrais, L. (2004). *Family policy matters: Responding to family change in Europe*. Policy Press.
- Kertesi, G. and Köllő, J. (2002). Economic transformation and the revaluation of human capital—Hungary, 1986–1999. In de Grip, A., van Loo, J. and Mayhew, K. (Eds.), *The Economic of Skills Obsolescence*. Emerald Group Publishing Limited, 21, 235–273. Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1016/S0147-9121\(02\)21013-4](https://doi.org/10.1016/S0147-9121(02)21013-4)
- Koncz, K. (2004). A nők munkaerő-piaci helyzete az ezredfordulón Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 82(12), 1092–1106.
- Lalive, R. and Zweimüller, J. (2009). How does Parental Leave Affect Fertility and Return to Work? Evidence from Two Natural Experiments. *Quarterly Journal of Economics*, 124(3), 1363–1402. <https://doi.org/10.1162/qjec.2009.124.3.1363>
- Makay, Zs. (2023). Paid Parental Leave Reforms and Mothers' Employment in Austria, France and Hungary. *Comparative Population Studies*, 48. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2023-17>
- Mandel, H. and Semyonov, M. (2006). A Welfare State Paradox: State Interventions and Women's Employment Opportunities in 22 Countries. *American Journal of Sociology*, 111(6), 1910–1949. JSTOR. <https://doi.org/10.1086/499912>
- Misra, J., Budig, M. and Boeckmann, I. (2011). Work-family policies and the effects of children on women's employment hours and wages. *Community, Work & Family*, 14(2), 139–157. <https://doi.org/10.1080/13668803.2011.571396>
- Nandi, A., Jahagirdar, D., Dimitris, M. C., Labrecque, J. A., Strumpf, E. C., Kaufman, J. S., Vincent, I., Atabay, E., Harper, S., Earle, A. and Heymann, S. J. (2018). The Impact of Parental and Medical Leave Policies on Socioeconomic and Health Outcomes in OECD Countries: A Systematic Review of the Empirical Literature. *The Milbank Quarterly*, 96(3), 434–471. <https://doi.org/10.1111/1468-0009.12340>
- Ruhm, C. J. (1998). The Economic Consequences of Parental Leave Mandates: Lessons from Europe. *The Quarterly Journal of Economics*, 113(1), 285–317. <https://doi.org/10.1162/0033553985555586>
- Thévenon, O. (2011). Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis. *Population and Development Review*, 37(1), 57–87. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x>

KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET

KORFA – NÉPESEDÉSI HÍRLEVÉL

Szerkesztő: Monostori Judit monostori@demografia.hu

Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Cím: 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.

Terjesztő: Törő Ágnes toro@demografia.hu

Telefon: 06-1-345-6631; Fax: 06-1-345-1115

ISSN 1586-7684 (nyomtatott) HU ISSN 2062-7599 (online)

További információ:

[Makay Zsuzsanna, makay@demografia.hu](mailto:Makay.Zsuzsanna@demografia.hu)

TISZTELT OLVASÓNK!

A Korfa korábbi számai letölthetők a www.demografia.hu oldalról. A kiadvány szövege és ábrái tovább szerkeszthető formátumban igényelhetők Monostori Judit szerkesztőtől a monostori@demografia.hu e-mail címen.